

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Izglītības zinātņu un psiholoģijas fakultāte

“Pirmsskolas skolotājs”

BAIBA DAĻECKA

5 gadīgu bērnu valodas bagātināšana vizuālajā mākslā pirmsskolā

Kvalifikācijas darbs

Darba vadītājs

Docente
Akadēmiskais amats

Dr. paed.
Zinātniskais/
akadēmiskais grāds

Daiga Kalēja – Gasparoviča
Vārds, uzvārds

Parksts

RĪGA 2024

Anotācija

Kvalifikācijas darba temats: 5 gadīgu bērnu valodas bagātināšana vizuālajā mākslā pirmsskolā.

Darba autore: Baiba Daļecka.

Darba zinātniskā vadītāja: Dr.paed. Daiga Kalēja Garsparoviča.

Kvalifikācijas darba apjoms: 43 lappuses, 8 tabulas, 8 attēli, 31 literatūras avots, 5 pielukumi.

Pētījuma jautājums: Kā vizuālajā mākslā pirmsskolā bagātināma 5 gadīgu bērnu valoda? Darba teorētiskajā daļā ir raksturota bērnu valodas attīstība un īpatnības un tās veicinošie faktori. Teorijas daļa ir balstīta uz pedagoģiskās un psiholoģiskās literatūras bāzes, kā arī analizētas bērnu valodas krājuma bagātināšanas iespējas vizuālajā mākslā pirmsskolā.

Empīriskā pētījuma daļā veikts pētījums par 5 gadīgu bērnu valodas krājuma bagātināšanu vizuālajā mākslā pirmsskolā.

Atslēgas vārdi: pirmsskola, bērnu valoda, runa, vizuālā māksla.

Pētījuma bāze: Rīgas pilsētas pirmsskolas izglītības iestādes 5 gadīgo bērnu grupa (10 bērni).

Darbu var izmantot pirmsskolas skolotāji ikdienas darbā ar 5 gadus veciem bērniem vizuālās mākslas nodarbībās.

Annotation

Theme of the qualification work: Enrichment of the language of 5-year-olds in the visual arts in preschool

Author of work: Baiba Daļeckā.

Scientific supervisor: Dr. ped. Daiga Kalēja – Gasparoviča.

Amount of qualification work: 43 pages, 8 tables, 8 pictures, 31 sources of literature, 5 appendix.

Question of the research: How can visual arts enrich the language of 5-year-olds in preschool?

The theoretical part of the work describes the development and peculiarities of children's language and its contributing factors. The theory part is based on pedagogical and psychological literature, as well as analyzes the possibilities of enriching the children's language stock in the visual arts in preschool.

As part of the empirical study, a study has been conducted on enriching the language collection of 5-year-olds in the visual arts in preschool.

Keywords: preschool, children's language, speech, visual art.

Research base: The group of 5 years old children in city of Riga preschool educational establishment (10 children).

The work can be used by preschool teachers in everyday work with 5 years old children in visual art classes.

Saturs

Ievads.....	5
1. Valoda un tās bagātināšana.....	7
1.1. Bērna valoda un vārdu krājums.....	7
1.2. 5 gadīga bērna vispārējs raksturojums.....	12
2. Vizuālā māksla pirmsskolā.....	15
2.1. Bērna vizuālā darbība.....	15
2.2. Uz problēmu vērsta pedagoģiskā darbība un ideju katalogs.....	20
3. Empīriskais pētījums.....	24
3.1. Pētījuma metodoloģija.....	24
3.2. Pētījuma norise.....	28
3.3. Pētījuma rezultāti un to analīze.....	37
Secinājumi.....	41
Literatūras un avotu saraksts.....	42

Ievads

Valodas attīstība ir daļa no personības attīstības, jo vārdi ir dabisks savu sajūtu un vēlmju izteiksmes veids un tilts uz cilvēku savstarpēju sapratni.

Marija Montesori, 2006 gads.

Valoda ir augstākais dabas sasniegums, kas dots tikai cilvēkiem, un bez tās nav iedomājama tālākā cilvēces virzība. Tieši valoda ir tā, kas atšķir cilvēku no dzīvnieka. Valoda raksturo tautu un nāciju, kā arī atšķir vienu tautu no otras. Valoda ir dabisks pašizpausmes līdzeklis, ar kuras palīdzību cilvēki savā starpā sazinās. Tā ir neatņemama ikdienas sastāvdaļa, jo ar valodu tiek paustas emocijas, vēlmes, jūtas un iespaidi. Valoda ir veids, kā cilvēki sevi pauž un parāda sevi citiem.

Bērns sāk iepazīt šo pasauli jau tajā pašā mirklī, kad piedzimst. Viņš mācās pielāgoties, adaptēties, klausīties, izrādīt savas emocijas, runāt, kā arī spriest un secināt. Tieši runas un valodas attīstība ir visa pamats, jo valodas pamats ir spēja izpausties ar vārdu palīdzību, tādā veidā pilnveidojot savu dzimto valodu. Bērnam, kuram ir neattīstīta vai nepilnvērtīgi attīstīta runa, ir grūti paust savu 'es', jo bez spējas runāt bērns nevar pilnībā atvērties un pašizpausties. (A. Irbe, S. Lindenberga, 2014).

Valodas pilnveidošanas procesā, bērns apgūst gan jaunus vārdus, gan mācās veidot dialogus, kā rezultātā apgūst gan tiešo, gan netiešo runu, kā arī saprot pateikto vārdu jēgu un nozīmi. Bērna valoda ir sajūtu un pārdzīvojumu izteiksmes līdzeklis. No pārdzīvojumu izteiksmes valoda attīstās par domu izteiksmes līdzekli. Lielu lomu bērna valodas attīstībā nosaka apkārtējā vide. Valoda galvenokārt tiek apgūta klausoties un atkārtojot pieaugušos. Bērns vēro un atkārtoti pieaugušo, cenšas atdarināt mīmikas, žestus, intonācijas un skaņas. Nozīmīga loma ir emocionālajai videi, kurā bērns dzīvo. Svarīgi, lai bērnam nepietrūktu vecāku emocionālā atbalsta. Svarīgi, lai bērns justu emocionālo labsajūtu par notikumiem un parādībām, kas ir zināmas un notiek ikdienā.

V. Hibnere uzsver, ka no visiem iespējamajiem darbības veidiem prioritāra ir tieši bērībā nodrošināta patstāvīga radošā darbība, uzsver, ka prasme būt radošam ir augsta līmeņa vērtību mērs. Bērna attīstība radošajā darbībā sniedz neirobežotu brīvību, jo bērnam ir iespēja pašizpausties kā individualitātei (V. Hibnere, 2000).

Valodu iespējams bagātināt ar rotaļas palīdzību. Rotaļa nav bezmērķīga nodarbe. Rotaļa ir veids, kā attīstīt valodu, veicināt domāšanu, attīstīt iztēli un atmiņu, kā arī veidot priekšstatus par apkārtējo pasauli un dzīvi. Ir svarīgi bērniem iemācīt vizuālo redzējumu par apkārtesošo pasauli. Lūkojoties apkārt var ieraudzīt daudz dažādu krāsu, formu, reljefu, struktūru. Rotaļa rada pozitīvas izjūtas, tāpēc tika izvēlēts pētījuma temats: “5 gadīgu bērnu valodas bagātināšana vizuālajā mākslā pirmsskolā”.

Pētījuma mērķis: Teorētiski noskaidrot un praktiski pārbaudīt, kā vizuālajā mākslā pirmsskolā bagātināma 5 gadīgu bērnu valoda.

Pētījuma jautājums: Kā vizuālajā mākslā pirmsskolā bagātināma 5 gadīgu bērnu valodu?

Pētījuma objekts: Vizuālā māksla.

Pētījuma priekšmets: Bērna valoda.

Pētījuma uzdevumi:

- Pedagoģijas un psiholoģijas teorijas analīze par bērnu attīstības likumsakarībām 5 gadu vecumā;
- Pedagoģijas un psiholoģijas atziņu analīze par runas attīstības izpausmēm 5 gadus veciem bērniem;
- Veikt praktisku izmēģinājuma darbību valodas krājuma bagātināšanā vizuālās mākslas nodarbībās 5 gadus veciem bērniem.

Pētījuma metodes:

Teorētiskā: Literatūras analīze.

Empīriskās metodes:

- Pedagoģiskais vērojums;
- Situācijas analīze.

Pētījuma bāze: Rīgas pilsētas pirmsskolas izglītības iestādes piecgadnieku grupa (10 bērni).

1. VALODA UN TĀS BAGĀTINĀŠANA

1.1. Bērnu valoda un vārdu krājums

Valoda ir veids kā cilvēks sazinās ar cilvēku. No paša sākuma bērns ir cilvēks, un cilvēkam ir valoda. Valoda ir cilvēka būtības pamats (Helminga, 2006). Valoda ir domu un informācijas apmaiņa. Ar valodas palīdzību cilvēks iegūst informāciju, piemēram, lasot grāmatu, klausoties radio, skatoties televīziju u.tml. Valoda tiek diferencēta pēc priekšmetu nosaukumiem, darbības vārdiem, parādībām un īpašībām. Valoda ir emociju izteiksmes līdzeklis, caur kuru tiek izteiktas tādas emocijas kā prieks, skumjas, pārsteigums u.tt.

Ikdienišķi vārdi “runa”, “valoda”, “sazināšanās” tiek apzīmēti kā sinonīmi, tomēr valoda ir vesela sistēma, kas tiek sadalīta vairākās sastāvdaļās, kur katram šim vārdam ir sava nozīme:

- **Valoda** ir vairāku simbolisku saikņu sakārtojumu apkopojums, kas tiek izmantoti, lai mutiski ar valodas palīdzību izteiktu savas domas un pieredzi.
- **Runa** ir audiāli, artikulāra, ar kuras palīdzību veidojas valoda. Ar runu bieži tiek saistīti tādi traucējumi, kā: Stostīšanās, aizsmakums, griezīgums, artikulācijas un balss traucējumi u.tml. Tomēr svarīgi ir zināt, ka pat, ja bērns nerunā, tas nenozīmē, ka viņš nespēj sazināties.
- **Sazināšanās** ir informācijas, ideju apmaiņa ar kādu citu cilvēku. Sazināšanās ir iespējama gan verbāla, gan neverbāla. Tā ir iespējama arī ar žestu palīdzību, zīmju valodu, rakstīto valodu, ar attēlu palīdzību ([Language | Definition, Types, Characteristics, Development, & Facts | Britannica](#)).

1.Tabula. Runas un valodas pretstatījumu (Tūbele, 2002,..15. lpp.).

Valoda ir	Runa ir
Sociāla, to saprot visi sabiedrības locekļi	Individuāla, realizējas konkrētā izteikumā
Virtuāla, iespējama, potenciāla	Aktuāla, lietota noteiktā situācijā
Apstrakta, vispārinoša	Konkrēta, noteiktu situāciju raksturojoša
Kods, kas satur vispārinošus principus	Izteikums, kas raksturo noteiktu kodu
Vispārēja norma	Individuāls izteiksmes stils
Sinhrona	Diahrona
Sistēma	Sistēmas realizācija
Radoša	Jau radīto struktūru lietošana

Bērnu valoda ir rotaļīga, tā tiek izmantota ikdienas rotaļās. Rotaļāšanās ir nozīmīga darbība bērna attīstībā. Caur rotaļu tiek iepazīta un izprasta apkārtējā pasaule, tiek attīstīta fantāzija un radošums: *uztveres asums, jūtīgums, atraisītība un vieglums*, tiek apgūtas dažādas problēmu risināšanas iespējas un gala rezultātā tiek veicināta valoda. Rotaļāšanās ir nepieciešama, lai veicinātu bērna kognitīvo un motoro attīstību – gan sīko, gan lielo. Spēlējoties bērnam tiek vingrināta muskulatūra un koordinācija, kā arī tiek attīstīta spēja koncentrēties. Vienlaikus rotaļa palīdz saprast savas emocijas un izteikt tās – ar rotaļas palīdzību bērns var izspēlēt dažādas situācijas, kurās parādās tādas emocijas kā prieks, dusmas, aizvainojums u.tml. Rotaļa attīsta sadarbības prasmes. Tādā veidā bērns mācās komunicēt ar saviem vecākiem un vienaudžiem, vingrinās nopietnai nākotnes darbībai, tādā veidā parādot savu attieksmi, vēlmes un vērtības. Vienlaicīgi tā ir bērna jūtu, domāšanas un jaunrades skola (Stangaine 2015).

Domāšana, atmiņa, iztēle un valoda ir komponenti, kas veido bērna intelektu. Valoda ir spēks, kas attīsta intelektu, audzina jūtas un gribu, tā ir arī saikne starp cilvēku un sabiedrību (Tūbele, 2002). Piažē savās teorijās ir izvirzījis ‘7 galvenos ceļus bērna valodas attīstībā’.

1. Bērna uzklauššana;
2. Runāšana par reālām lietām;
3. Bērna iedrošināšana un iesaistīšana dialogā;
4. Jautājumu lietošana, kas rosina bērnu atbildēt vairāk nekā ar vienu vārdu;
5. Klausīšanās iemaņu veicināšana;

6. Ja nepieciešams, profesionālas palīdzības piesaiste, piemēram, logopēds;
7. Pilnveidot savas zināšanas par jaunākajām programmām zinātnē, lai varētu pilvērtīgāk attīstīt bērna runu (Piaže 2002).

Pirmsskolai ir liela nozīme valodas apguvē, jo tieši pirmsskolā veidojas pirmie priekšstati par valodas sistēmu. Valoda kļūst par saziņas, izziņas un pašizpaušmes līdzekli (Vigotskis 2002, Piažē 2002). Bērns pirmsskolā pilveido savu runātprasmi komunicējot. Komunikācija, veidojot dialogus ar pieaugušo un vienaudzžiem, nozīmē pirmo dzimtās valodas apgūšanas skolu (Stangaine 2016). Prasme jautāt un atbildēt nodrošina cilvēkam dzīves laikā daudz jaunu iespēju, tā ir prasme, kura mūsdienu sabiedrībai ir ārkārtīgi svarīga. Dialogs ir mutvārdu runas pati dabiskākā forma. Tā ir runa, kas sastāv no replikām un reakciju virknēm. Runas situācija ir tā, kurā adresāts (runātājs, rakstītājs) un adresants (uztvērējs, lasītājs) savstarpēji sazinās (Anspoka 2008; Pļavniece, Škuškovnika 2002).

Valodas apguve ir daudzveidīgs, psiholoģisks, pedagoģisks un sociāls process. Tajā bērns pakāpeniski apgūst zināšanas par valodas likumsakarībām, prasmi tās izmantot un attīstīt. Ar iegūtajām zināšanām mācās apzināties un novērtēt savu un citu cilvēku runu (Laiveniece 2003). Jāņem vērā, ka reizē ar valodu attīstās arī bērna jēdzieniskā domāšana, pasaules uztvere un attieksme pret to. Nav pareizi, ka ar bērnu tiek runāts, pārņemot viņa vēl neattīstīto runas veidu, piemēram, neatbilstoši lietojot deminutīvus vai sacīto vairākas reizes atkārtojot, tas nelabvēlīgi ietekmē bērna valodas un runas attīstību (Markus 2007; Freiberga 2016; Vulāne 2015). Radot bagātīgu valodas vidi un uzturot to, tiek veidoti sekmīgi valodas apguves priekšnosacījumi. Bērnam ir svarīgi dzirdēt un mācīties, pakāpeniski uztvert un izprast valodai raksturīgo skanējumu. Nekādā gadījumā nevajadzētu aizmirst par sinonīmiem un tēlainās izteiksmes līdzekļiem. Ir jānāca tēlainās izteiksmes līdzekļu dažādību (Anspoka, Tūbele 2015).

Komunikācijā starp pieaugušo un bērnu liela loma ir jautājumu uzdošanai. Svarīgi uzdot produktīvus jautājumus, kuri sekmē bērna komunikatīvo kompetenci. Produktīvi un rosinoši jautājumi liek bērniem domāt un darīt (Dzintere, Stangaine, Augstkalne 2014). Pedagoģa prasme īstenot runas attīstības uzdevumus dažādās dienas darbībās ir svarīga un nozīmīga pieredze. Saruna ar bērnu ir būtiska vienmēr, un ir ieteicams labi saredzēt tās situācijas, kurās iespējams īstenot runas attīstības uzdevumus. Ir būtiski, lai valodas mācīšanās process būtu tikpat dinamisks kā dzīve, lai valodas teksts papildina un precizē

to pieredzi, kas iegūta kustīgas vai statiskas vizuālās informācijas veidā, lai paši bērni var piedalīties mācību uzdevumu izvirzīšanā, lēmumu pieņemšanā, lai runāšana ir nevis mākslīga, bet dabiska, lai sadarbības vide starp skolotāju un bērniem ir tāda, kurā nav baiļu runāt, lai ir savstarpēja uzticēšanās, brīvas un vienlīdzīgas izpausmes iespējas, lai bērns saprot, ka netiek šķiroti pēc tā, kādas ir viņa vispārējās attīstības vai valodas attīstības līmenis (Anspoka 2013).

Bērņa valodas attīstība ir cieši saistīta ar intelekta, jūtu un emociju attīstību. Būtiski iemācīt valodas literāro bagātību. Dzimtās valodas vispusīga apguve ir pamats audzināšanā jau no pirmajām dzīves dienām. R. Kaņepēja uzsver, ka runa ir cilvēka darbība, kas ir darbīga saskarsmē ar citiem. Ar runu domas tiek nodotas tālāk.. Tādā veidā domas pārvēršas vārdos, bet vārdi veido valodu (Kaņepēja, 2012).

Valodas attīstība tiek iedalīta vairākos periodos: zīdaiņa, mazuļa un pirmsskolas vecumā. No dzimšanas līdz apmēram gada vecumam ilgst **pirmsverbālais periods**, kurā bērns vēl nerunā, bet tiek lietotas skaņas, lai komunicētu. Gada vecumā, pirmsverbālajam periodam noslēdzoties, bērns mērķtiecīgi sāk veidot pirmos vārdus, kā piemēram, “ma – ma”, kas r veids, kā piesaistīt mammas uzmanību.

Apmēram gada vecumā iestājas periods, kad bērns sāk runāt pirmos vārdus. Šis periods tiek dēvēts par **holofrāžu periodu**. Šajā periodā bērņa valodā parādās pirmie apzinātie vārdi. Bērns jau sāk apzināties, ka vārdiem ir nozīme. Holofrāzes ir vārdi, kas var apzīmēt teikumu, piemēram, “bumba” – “es gribu bumbu” vai “tā ir bumba”. Prasme uzdot jautājumus, izmantojot tikai vienu vārdu, liecina par bērņa agrīnās sintakses izprates veidošanos. Holofrāžu periods noslēdzas apmēram pusotra gada vecumā, un bērņa vārdu krājums sastāv no apmēram 10 – 15 jēgpilniem vārdiem. Šie vārdi parasti tiek saistīti ar ikdienu un apkārtējiem cilvēkiem.

No 18 mēnešiem sākas **pirmo teikumu** jeb **telegrāfiskās runas periods**. Tas nozīmē, ka šajā periodā sākas vienkāršu vārdu savienojumu veidošana. Bērns sāk veidot īsus teikumus, kuri sastāv no 2 – 3 vārdiem. Šis periods ilgst apmēram līdz divu gadu vecumam.

Sasniedzot divu gadu vecumu bērņa runa tiek papildināta ar komplikētākām teikuma struktūrām, un 2,5 – 3 gadu vecumā bērņa valodā parādās pareizas gramatiskās formas. Bērns mācās veidot pareizus jautājuma teikumus. Divu, trīs gadu vecumā notiek straujš vārdu krājuma pieaugums, kas tiek papildināts ar intensīvu teikumu veidošanu. Bērņa

veidotais teikums sastāv jau no 3-5 vārdiem. 3-5 gadu vecumā bērna veidotajos teikumos parādās saikļi “bet” un “tāpēc”. Jau ir prasme atstāstīt nesenu notikumus, kā arī uzdot dažādus jautājumus.

Pamatojoties uz teorētisko analīzi un dažādu autoru viedokļiem, var apkopot *valodas kritērijus/ rādītājus/ pazīmes*.

2. Tabula. Valodas Kritēriji/rādītāji un to pazīmes.

Kritēriji/ rādītāji	Pazīmes
pareizas gramatiskās formas	pareiza dzimtes un laika lietošana, nesenu notikumu atstāsts
komplīcētākas teikuma struktūras	paplašināta teikuma lietojums, veidotais teikums sastāv no 3-5 vārdiem
uzdoto jautājumu dažādība	atvērta tipa jautājums
jēdzieniskā domāšana	diferencē vārdus
tēlainā domāšana	lieto sinonīmus, aprakstošus vārdus un jēdzienus

Secinājumi:

- Izpratne par valodu un tās lietošana ir cilvēkam raksturīgākā iezīme. Valoda tiek izmatota lai pašizpaustos ne tikai vārdos, bet arī sajūtās un emocijās.
- Valoda ir spēks, kas attīsta intelektu, audzina jūtas un gribu, tā ir arī saikne starp cilvēku un sabiedrību.
- Svarīgu lomu bērna valodas attīstībā spēlē pieaugušais. Pieaugušais ir valodas piemērs un paraugs, kuru bērns uztver un mācās. Tāpēc ir svarīga vārdu diferencēšana, pareiza jautājumu uzdošana, tēlainās izteiksmes līdzekļu lietošana un vienkāršas, ikdienišķas sarunas, dialoga veidošana.

1.2. 5 gadīgu bērnu vispārējs raksturojums

Bērna ‘Es’ ir personības kodols, kas veicina bērna aktivitāti, prātu, gribu un emocionālo attīstību (Pačure, 2000).

Pirmsskolas laiks ir nozīmīgākais periods bērna psiholoģiskajā attīstībā. Tas ir laiks, kad strauji attīstās sociālās, garīgās, emocionālās, fiziskās un radošās jomas, veidojas priekšstats par valodas sistēmu kā tādu. Tas ir laiks, kad notiek cilvēkam piemītošo attiecību apgūšana, kas notiek, izspēlējot lomu rotaļas, veicot komunikāciju ar citiem bērniem un pieaugušajiem.

Valodas apguve tiek uzskatīta par vienu no agrīnās bērnības sasniegumiem. 5 gadu vecumā bērni jau ir apguvuši gramatiku un savas valodas skaņu sistēmu. Valodas attīstības gaita bērniem uz valodām ir ļoti līdzīga, tomēr attīstības temps ir ļoti atšķirīgs, to ietekmē bērna valodas pieredze un spēja šo pieredzi izmantot (Hoff, 2009). Piecu gadu vecumā līdz ar valodu attīstās arī domāšana, bērns uztver pasauli un parāda arī attieksmi pret to. Piecus gadus vecam bērnam būtu vēlams prast izrunāt visas dzimtās valodas skaņas (Vulāne, Markus, 2017). Šis ir tas periods, kad staruji pieaug vārdu krājums, iztēle kļūst arvien bagātīgāka un domu lidojums arvien plašāks. Bērna interese visu izzināt ir nebeidzama.

2. Tabula par bērna runu 5 gadu vecumā (Irbe, Lindenberga, Tumševica, Odziņa 2024)

Bērns ir aguis dzimto valodu	<ul style="list-style-type: none">• Dzird un izrunā pareizi dzimtās valodas skaņas pareizi;• Bagāts vārdu krājums, precīzi izvēlas vārdus, paužot savus priekšstatus par apkārtni un attieksmi pret to;• Lieto pareizas gramatiskās formas, apvienojot vārdus teikumā.
Bērna runa ir izteiksmīga	Komunicējot ar klausītājiem, uztur uzmanību un interesi.
Brīvi lieto intonācijas	Brīvi pielieto stāstījuma, izsaukuma un jautājuma intonācijas atbilstīgi saskarsmes vietai. Pauž emocionālu attieksmi savā

	runā. Kontrulē savā runā neiecētības un rupju intonāciju pielietojumu.
Bērna runa ir loģiska	Komunicējot klausītājus pārlicina un runātājā 13airo pašapziņu.
Prot veidot, uzturēt un piedalīties dialogā	Uzklausa viedokļus, nepārtrauc runātājus.

Šajā vecumposmā bērni pastiprināti vēro pieaugušos, kuri atrodas ap viņu. Tiek pievērsta uzmanība pieaugušo savstarpējām attiecībām, kuras pēc tam bieži tiek atspoguļotas lomu rotaļās. Tāpat bieži var saskarties ar to, ka bērni kopē pieaugušo darbības vai runas veidu. Izspēlējot lomu rotaļas bērni netiešā veidā attīsta savu iztēli, domāšanu un atmiņu, kā arī apgūst jaunus vārdus un jēdzienus. Šajā vecumposmā bērni sāk izrādīt interesi par rakstītiem vārdiem, kas savukārt ir jau pirmie soļi lasītprasmes veicināšanai (Kalvāns, 2018).

Sadarbojoties un spēlējoties viens ar otru, bērni gūst pieredzi gan uzvarēt, gan zaudēt, tātad mācās pārdzīvot savas veiksmes un neveiksmes. Ir ļoti svarīgi iemācīties pārdzīvot neveiksmes, jo tas bērnam pieaugot palīdzēs stiprināt emocionālo noturību, radošu domāšanu un spēju sadarboties. Tāpat ir būtiski neizrauties ar pārlietu daudz komplimentiem, jo kad bērns pārlietu daudz tiek slavēts, vēlāk var nākties saskarties ar grūtību pārvarēšanu. Būtiski atcerēties, ka uzslava ir par labi paveiktu darbu, nevis par to, ka darbs tiek veikts.

5 gadus veciem bērniem pirmsskolas izglītība ir obligāta. Tas ir laiks, kad bērns emocionāli un fiziski sagatavojas skolai. Pirmsskola ir vieta, kur notiek komunikācija ar vienaudžiem un vārdu krājuma veidošanās. Pirmsskolas izglītības programma paredz, ka izglītības satura īstenošanas mērķis ir dzīvespriecīgs, zinātkārs radošs bērns, kuram ir interese mācīties mācīties. Tādā veidā gūstot pieredzi par sevi, citiem un apkārtējo pasauli, kā arī savstarpējo mijiedarbību tajā (Skola 2030).

Guna Svence apgalvo, ka veiksmīgas mācīšanās pamatā ir apmierinātas bērna emocionālās, fiziskās, intelektuālās, psihiskās un sociālās vajadzības. (Svence, 2020) Lai bērns pilnvērtīgi varētu pievērsties mācību procesam, viņam būt jājūtas emocionāli un fiziski komfortabli. Bērnam būtu jābūt brīvam no jebkādam rūpēm, jo bērns, kurš ir cietis no

fiziskas vai emocionālas vardarbības nespēs pilnvērtīgi mācīties. Tādēļ ir būtiski laicīgi pamanīt, vai bērnam ir sociāli emocionāli droša vide.

Šajā vecumposmā bērniem ir raksturīgs tēlainis domāšanas veids. Tēlaina domāšana tiek saistīta ar iztēli. Iztēle ir bērniības izziņas process. Piecus gadus vecs bērns sāk pamazām izpausties mākslā. Caur mākslu bērns parāda savu emocionālo pašsajūtu.

Vadoties pēc B. Brices uzskatiem, pirmie četri gadi ir visnozīmīgākie cilvēka attīstībā. Tieši šajā dzīves periodā bērna smadzenēs veidojas *“mācīšanās ceļi”*. Tas nozīmē, ka izmantojot daudzveidīgu rotaļu un izziņas darbību, attīstās gandrīz puse no mācīšanās spējām. Psihologi ir pierādījuši, ka iegaumēt ir daudz vieglāk un efektīvāk izmantojot rotaļu. Bērns mācās darot – mācās runāt runājot, mācās zīmēt zīmējot (Brice, 2013).

Secinājumi:

- 5 gadu vecumā jau ir apgūta gramatika un savas valodas skaņu sistēma.
- 5 gadu vecumā staruji pieaug vārdu krājums, iztēle kļūst arvien bagātīgāka un domu lidojums arvien plašāks. Bērna interese visu izzināt ir nebeidzama.
- Piecgadnieki pastiprināti vēro pieaugušos, kuri atrodas viņu mikrovidē. Tiek pievērsta uzmanība pieaugušo savstarpējām attiecībām, kas pēc tam bieži tiek atspoguļotas lomu rotaļās.
- Pēc pedagogu un psihologu atziņām var secināt, ka veiksmīgas mācīšanās pamatā ir apmierinātas bērna emocionālās, fiziskās, intelektuālās, psihiskās un sociālās vajadzības.

2. VIZUĀLĀ MĀKSLA PIRMSSKOLĀ

2.1. Bērna vizuālā darbība

Komunikācija un saziņa ir viena no vizuālās mākslas funkcijām. Mākslinieks izsaka savu ideju, redzējumu mākslas darbā, savukārt mākslas darbs uzrunā skatītāju. Mākslā bieži vien vārdi ir lieki. Māksla tiek izteikta un uztverta ar emocijām, izjūtām un pārdzīvojumiem (Brikša, Gasparoviča, 2020).

Skola 2030 kā galveno sasniedzamo rezultātu vizuālajā mākslā min *“Mērķtecīgi izmanto mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus un, ja nepieciešams, kombinē tos”*. Tas nozīmē, ka mākslinieciskā pašizpaušme kļūst arvien plašāka un mērķtiecīgāka. Piecus gadus vecs bērns vizuālajā mākslā:

- Zīmē;
- Glezno;
- Rada kolāžas;
- Mērķtiecīgi variē ar krāsām un kombinē tās;
- Mērķtiecīgi variē ar līnijām, laukumiem, formām, tekstūrām un faktūrām dažādos formātos un ritmos (Skola 2030 Kultūras izpratne un pašizpaušme mākslā).

3. Tabula. Par vēlamu vārdu krājumu vizuālajā mākslā (Skola 2030 mācību programma).

Jēdzieni	Zīmējums, gleznojums, kolāža, veidojums, krāsa (sajaukta, gaiša, tumša, sulīga, blāva u. c.), līnija (plata, šaura, gara, īsa, taisna, liekta, lauza, viļņota, drebelīga), punkts, laukums (liels, mazs, izstiepts, ķeburains, apaļš, taisnstūrveida, vienkrāsains, raibs u. c.), forma (vienkārša, salikta, noapaļota, stūraina u. c.), tekstūra (reta, blīva, svītraina, rakstaina u. c.), kompozīcija (izvietojums augšā, apakšā, vidū, rindā, stūrī, pa visu lapu u.c)
-----------------	--

Darbības	Zīmēt, gleznot, jaukt krāsas, kombinēt u.c.
Nozīmīgums	Izteiksmīgums, saskaņa, daudzveidība, neparastums, košums, smalkums, maigums, spēks, aizrautība, vieglums, jūtīgums, raksturīgais, atšķirīgais, dekoratīvais, krāšņais u. c

4. tabula. Par mācību procesu vizuālās mākslas nodarbībās (Skola 2030 Kultūras izpratne un pašizpaušme mākslā).

Bērna darbība	Skolotāja darbība
Vēro un salīdzina krāsas, līnijas, laukumus, formas, tekstūras, faktūras apkārtējā vidē un mākslas darbā.	Pievērš bērna uzmanību līnijām, laukumiem, formām, krāsām, faktūrām, tekstūrām apkārtējā vidē un mākslas darbos. Piedāvā atslēgvārdus to raksturošanai.
Nosauc priekšmeta, dabas objekta krāsu saviem vārdiem, kā arī izmantojot skolotāja piedāvātos atslēgvārdus. Parāda nosauktās krāsas, laukumus, triepienus, līnijas, tekstūras mākslas darbos (reprodukcijās).	Piedāvā radošu vidi – iedvesmo, atbalsta, nesteidzina, ieklausās, ieskatās. Piedāvā pētīt krāsas, līnijas, laukumus, formas, tekstūras mākslas darbos un apkārtējā vidē. Rosina saskatīt izteiksmes līdzekļus un to radīto noskaņu, raksturu mākslas darbos.
Zīmē un glezno vertikālas, horizontālas, aplveida, lauztas līnijas vai triepienus, ripuļus un virpuļus, liek punktus neierobežotā laukumā.	Piedāvā radošai darbībai daudzveidīgus mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus (krāsa, tekstūra, triepiens, laukums, forma, līnija, punkts).
Eksperimentē ar krāsām, līnijām, laukumiem, formām, tekstūrām. Jauc krāsas, vēro, kā krāsas mainās, pārrunā iegūto rezultātu. Patstāvīgi zīmē un glezno dažādas formas laukumus, aizpilda tos ar krāsu un/vai tekstūru. Zīmē, griež un līmē dažādas formas un tekstūrējuma laukumus kolāžā. Veido dažādas telpiskas formas un faktūrē tās.	Darbojas kopā ar bērnu un komentē savu darbību. Rosina bērnu eksperimentēt, nesteidzina, ļauj izbaudīt atklājuma prieku, pārrunā iegūto rezultātu. Aicina dažādot krāsas, līnijas, laukumus, tekstūras,

	faktūras. Respektē katra bērna spēju līmeni un diferencē uzdevumus.
Stāsta par savu pieredzi, kas gūta vērojot, gleznojot, kombinējot, veidojot. Nosauc mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus, ar kustībām parāda to raksturu (ātrs, spēcīgs, maīgs, mīlīgs, kluss, skaļš, ass, mīksts utt.).	Rosina bērnu saskatīt un nosaukt vizuālās atšķirības, raksturot radīto darbu izteiksmīgumu – kādu noskaņu, spēku, kustību, informāciju izsaka līnijas, formas, krāsas, tekstūras, faktūras.

Kopš brīža, kad bērns ir piedzimis, pasaule tiek iepazīta vērojot. Novēroto bērns iedala dažādās grupās pēc kaut kādām noteiktām pazīmēm. Bērnībā apgūtie jēdzieni palīdz ieraudzīt, saprast un analizēt apkārtējo pasauli. Rezultātā iepazīto un piedzīvoto pasauli bērns atspoguļo tēlotājdarbībā – savos zīmējumos, aplikācijās un veidošanā (Randoha, 2015).

Vizuālajā mākslā (tēlotājdarbībā) visbūtiskākā ir bērna aktivitāte, tiekšanās pēc radošiem meklējumiem. Pieaugušajiem jābūt pacietīgiem, iecietīgiem, atsaucīgiem un smalkjūtīgiem attiecībā uz bērna māksliniecisko darbību.

Pirmsskolā vizuālās mākslas mērķis ir veicināt lietu un parādību attēlošanu. Vizuālā māksla ir līdzeklis sadzīves iespaidu vizuālai un tēlainai atspoguļošanai. Apgūstot skaidru priekšstatu par lietām vai parādībām, bērns mācās izteikt, kādas tām ir formas. Nepieciešamie priekšstati tēlotājdarbībai tiek apgūti procesā. Bērna tēlotājdarbība ir māksliniecisks jaurades veids un estētiskās audzināšanas līdzeklis (Randoha, 2015).

Pirmsskolā izpratne, uztvere un izpausmes par mākslu tiek atklātas tēlotājdarbības procesā. Pirmsskolā māksla ir rotaļa, kur mērķis tiek saniegts bērnam pilnībā atraisoties un ļaujoties radošumam un fantāzijai (Kalēja-Gasparoviča, 2020).

Vizuālā māksla attīsta, veicina un bagātina cilvēka spēju strādāt vienatnē, izteikt savas iekšējās sajūtas un emocijas ar līnijas, krāsas un formas palīdzību. Vizuālā māksla ir individuāls, neatkārtojams, īpašs, nozīmīgs un kaut kādā ziņā pat ļoti intīms process.

Vizuālā māksla spēlē lielu nozīmi radošas un emocionālas personības attīstībā, savukārt vizuālās mākslas izteiksmes līdzekļiem ir svarīga nozīme bērna radošās darbības attīstīšanā un individuālo māksliniecisko spēju izkopšanā (Hibnere, 2000).

B. Frīdenberga uzsver, ka vizuālās mākslas darbība attīsta un veido bērna:

- novērtēšanas spējas,
- estētisko uztveri un gaumi,
- mākslinieciskās spējas,
- prasmi patstāvīgi veidot kompozīcijas, izmantojot dažādus materiālus, attēlošanas paņēmienus un vizuālās mākslas tehnikas (Frīdenberga, 2003).

Vizuālā māksla bagātina un paver iespējas paplašināt bērna māksliniecisko redzesloku, tādā veidā izraisot dziļu estētisko pārdzīvojumu un prieku. Iedvesmu vizuālajai darbībai bērni smeļas dabas skaistumā, līniju un krāsu saskaņā. Vislielākā nozīme bērna mākslinieciskajā audzināšanā ir zīmēšanai. Caur zīmēšanu attīstās bērna personību, jo caur zīmēšanu bērns pauž attieksmi pret apkārtējo pasauli (Frīdenberga, 2003).

Zīmēšana ir ļoti būtisks process pirmsskolā, jo zīmējot tiek attīstīta:

- pirkstu, plaukstu un rokas muskulatūra,
- domāšana,
- iztēle,
- fantāzija,
- uzmanība,
- koncentrēšanās spējas,
- kustību koordinācija,
- pacietība,
- griba,
- vizuālā uztvere,
- atmiņa,
- iemaņas,
- prasmes.

Zīmēšana ir dabīga izpausme. Vēlme zīmēt parādās tiklīdz bērnam ir pieejams kāds no vizuālā mākslas materiāliem. Eksperimentēšana ar dažādiem materiāliem sniedz pozitīvas emocijas, zinātkāri, veido prasmes, iemaņas un attīsta bērna spējas. Zīmētdarbība ir rotaļa, pašizteikšanās veids, kurā bērns pauž emocijas, parāda savu attieksmi par pasauli (Randoha, 2015).

Zīmēšana ir tēlotājdarbība, kurā tiek attēlotas galvenās objekta īpašības plaknē, izmantojot līniju, krāsas un siluetu palīdzību (Hibnere, Grasmāne, 2000).

Maikls Dž. Gelbs grāmatā "Domā kā Leonardo da Vinči" ir minējis, ka zīmēšana ir atslēga pasaules izpratnei un jaunradei. Bez zināšanām nevar iemācīties skatīties, jo spēja redzēt ir spēja zīmēt. Zīmēšana ir veids, kā izprast jaunradi. Zīmēšana ir svaigs skatījums uz lietām. Svarīgi saprast, ka šodienas zīmējums ir ceļš uz rītdienas sasniegumiem (Gelbs, 2006).

Vizuālās mākslas mērķis nav visu bērnu kļūšana par māksliniekiem. Tomēr zīmēšana bērībā ir maksimāli atbalstāma un sekmējama, jo tā ir dabiska tieksme pašizpausties. Svarīgi pirmsskolā pamanīt ne tikai bērna prasmes un spējas, bet arī vajadzības un intereses. Bērns ir zinātkāra būtne. Šī zinātkāre ir jāatbalsta un jāsekmē, dodot iespēju izzināt, patstāvīgi darbojoties un gūstot pieredzi. Ja bērnam ir intereses, tad radīsies arī dabiska zinātkāre. Savukārt intereses rodas, ja pētāmais objekts ir emocionāli saistošs. Bērna attīstībai ir svarīgs plašs interešu loks. Pirmsskolas vecumā bērnu interesē viss. Plašs interešu loks paplašina dzīves pieredzi, iepazīstina ar dažādām darbības sfērām, aktivizē dažādās darbības spējas. Bet visu jau nevar uzzināt, realizēt un pamēģināt, tāpēc palīgā nāk iztēle, vizualizēšana. Ar iztēles palīdzību bērns izmēģina darbības veidus, kas reālajā dzīvē nav pieejami. Iztēle dod bērnam papildus pieredzi un zināšanas (Randoha, 2015).

Bērnam ir raksturīgi emocionāli pārdzīvot notikumus, kā rezultātā rodas emocionāla enerģija jeb iekšējā aktivitāte. Aplūkojot mākslas darbu mērķis ir izraisīt bērnam emocionālu pārdzīvojumu un rosināt aktivitāti. Būtiska pedagoģiskā darbība un pedagoģisko situāciju radīšana, ierosinātās aktivitātes izpaušmei bērnu darbībā. Pedagoģis ir ierosinātājs un iedvesmotājs bērna aktīvai darbībai.

Iedvesma nozīmē iedvest jauno. Bērniem ir pieejami pirmavoti, tāpēc viņi vienmēr zina, par ko runā, kur ir pārliecināti, ka runā patiesību. Paši interesantākie cilvēki ir iedvesmotie. *"Iedvesmojieties pats un iedvesmojiet mūs! Tad redzēsiet, kāda mums izdosies audzināšana un kāda mums izdosies skolas dzīve"*. Šis ir Š. Amonašvilli citāts, kurš uzskata, ka cilvēku pārveidos nevis pārmērīgi daudz zināšanas, bet gan prasme radīt skaisto un tiekšanās pretī daiļajam (Amonašvilli, 2011).

Bērns var gūt iedvesmu gan no lietām, gan no vides dabā, gan no pedagoga personības un attieksmes. Zīmējot bērns paplašina vienu no "tūkstoš valodām", ar kuru tiek atklāta

iekšējā pasaule, pārdzīvojums, attieksme (Mukherji, Albon, 2010). Vizuālā māksla ir pārsteigumiem un atklājumiem bagāta procesā, kad bērns darbojas patstāvīgi, improvizējot ar materiālu daudzveidību. Tāpēc ir svarīga bērniem pieejama vide, kurā var brīvi izpausties mākslinieciskajā darbībā.

Bērna zīmēšanai pirmsskolas pedagoģiskajā procesā svarīgi izvēlēties darbības paņēmieni. Šo izvēli nosaka vairāki faktori:

- Bērna vispārējās attīstības līmenis, vecumposma attīstības likumsakarības;
- Iepriekšējā pieredze un prasmju, spēju līmenis;
- Darbības mērķis un tās pedagoģiskie uzdevumi;
- Veicamās darbības brīvības, pašizteikšanās iespējas;
- Pielietojamo materiālu īpašības (Randoha, 2015).

Bērna vizuālā darbība tiek orientēta uz pedagoga ierosinātu darbību, kurā viņš darbojas kopā ar bērniem. Darbība netiek pārtraukta, kontrolēta vai regulēta. Bērns brīvi pašizpaužas mākslinieciskajā darbībā.

Secinājums: Vizuālā māksla ir līdzeklis, ar kuras palīdzību tiek atbrīvotas emocijas un iztēle. Ar vizuālās mākslas palīdzību bērns iemācās redzēt, pētīt, vērot un saskatīt. Bērns darbojoties iepazīst sevi, un ar laiku atklājas arī citiem. Pedagoga mākslinieciskā darbība ir lielisks paraugs un stimuls bērna pašizpaušmei. Pedagoģs var sekmēt bērna vispusīgu attīstību tikai tad, ja pats ir radošs, un vizuālajā darbībā izmanto dažādus paņēmienus.

2.2. Uz problēmu vērsta pedagoģiskā darbība un ideju katalogs.

Pedagoģiskā darbība pirmsskolā ir skolotāja organizēta mācīšana, audzināšana. Skolotājs plāno, organizē un vada mācību procesu (Valsts izglītības satura centrs).

Organizējot pedagoģisko procesu jāievēro, lai ikviens bērns būtu:

- ✓ Ieinteresēts;
- ✓ Gūtu zināšanas un izpratni;
- ✓ Aktīvi darbotos;
- ✓ Apgūtu prasmes;
- ✓ Attīstītu domāšanu un radošās spējas;
- ✓ Veidotu attieksmju un vērtību sistēmu;

- ✓ Veidotu sadarbības prasmes;
- ✓ Iegūtās zināšanas pielietotu praksē (Valsts izglītības satura centrs).

Skolotājs ir bērna valodas virzītājs un paraugs. Organizējot rotaļnodarbības visas dienas garumā, pedagogs ar bērniem runā par dažādām tēmām un ikdienas situācijām. Tāpēc ir svarīgi, lai skolotāja runa būtu skaidra un saprotama. Būtiski, lai tiktu izrunātas visas skaņas, galotnes, lai teikumam būtu sākums un nobeigums, lai runa būtu izteismīga un ar emociju izpausmēm. Tāpat būtiski ir pievērst uzmanību runas tempam un skaļumam (Markus, 2014, Valsts izglītības satura centrs).

Vizuālās mākslas nodarbības tiek rosināta un aktivizēta bērna runa. Piemēram, aplūkojot mākslas darbu tiek pievērstā uzmanība krāsai, formai, lielumiem. Bērni nosauc attēlotos objektus un mācās izprast mākslinieka ieceri – nosaukt krāsas, noskaņu, kādu rada mākslas darbs.

Analizējot un iepazīstinot bērnus ar mākslas darbiem, tiek izmantotas sekojošas metodes:

- Paskaidrojums, kas veido un precizē bērnu priekšstatus par mākslas darba saturu;
- Pētnieciskā metode, kas nozīmē, ka attīstās bērna radošums un fantāzija, tiek sekmēta bērna patstāvība;
- Muzikālais pavadījums – notiek mākslas darba analīze atbilstošas mūzikas pavadījumā;
- Bērni tiek rosināti izteikt savas domas un jūtas, ja viņiem būtu iespēja iekļūt mākslas darbā. Tādā veidā attīstās bērna iztēle un fantāzija.
- Iepazīstinot bērnus ar māksla darbiem, pedagogs rosina bērnu vēlmi pašiem izmēģināt savas vizuālās spējas vizuālās mākslas nodarbībās (Skola 2030 Kultūras izpratne un pašizpaušme mākslā).

Mākslas veidi un izteiksmes līdzekļi

Bērns savā mākslinieciskajā darbībā mērķtiecīgi izmanto mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus un kombinē tos.

5. Tabula. Par mākslas veidiem un izteiksmes līdzekļiem. (Brikša, Siliņa-Jasjukeviča, 2020)

Mākslas veidi:	Grafika (zīmējums, nospiedums) Glezniecība Kolāža Tēlniecība (veidojums)
Mākslinieciskās izteiksmes līdzekļi:	Krāsa Līnija Punkts Laukums Forma Tekstūra, faktūra Kompozīcija
Materiāli:	Zīmēšanai (grafiskie: zīmulis, pildspalva, krītiņi, ogle, flomasteri) Gleznošanai (gleznieciskie: klājošā - guaša; lazējošā - akvarelis) Veidošanai (plastiskie tēlniecības: plastika; plastilīns, slapjā papīra masa, māls; stieple) Kolāžai (aplikatīvie; papīrs, plastmasa, dabas materiāli, tekstils)
Mākslinieciskās darbības:	Zīmēšana Gleznošana Krāsu jaukšana un laukuma klāšana (triepiens) Krāsu kombinēšana atbilstoši dažādiem raksturiem un noskaņām, u.tt.
Nozīmīgums/vērtības:	Orģinalitāte, brīvība, aizrautība, vieglums, izteiksmības, jūtīgums, raksturīgais, atšķirīgais, dekoratīvais, krāšņais.

Idejas bērna ikdienas darbībai 3. vecumposmā.

Līnija

Bērns eksperimentē ar dažādiem mākslā izmantojamajiem rīkiem, lai noskaidrotu, kādu vizuālo mērķi var sasniegt, piemēram, punktējot ar flomasteri vai zīmuli, virpinot vai velkot krītiņa sāna malu, švīkājot vai bakstot ar ogli tievas, šauras, platas un cita veida līnijas.

Krāsa

Bērns savam zīmējumam piešķir noskaņojumu izvēloties piemērotas krāsas. Vērojot objektus, apraksta to krāsas tumšumu, gaišumu, spilgtumu. Savos zīmējumos variē krāsas toņus. Gleznojot jauc dažādu krāsu kombinācijas, piemēram, ar baltu krāsu, pamatkrāsas, zemes krāsas, blakus krāsas u.tml. Gleznojot klāj lielus laukumus vai arī pievieno krāsu

akcentus. Mutiski apraksta izvēlētās krāsu kombinācijas un radīto iespaidu, kā arī pamato savu izvēli

Forma, apveids

Zīmējot, gleznojot, aplicējot un veidojot bērns attēlo objekta kopējo formu un detaļas, pievēršot uzmanību proporcijām un formai. Nosauc un stāsta par attēloto objektu. Bērna zīmējumā tiek apvienotas vairākas formas tādā veidā to padarot atraktīvu un neikdienišķu. Radotais tēls tiek papildināts ar sīkām un smalkām detaļām un akcentiem. Spontānos zīmējumos, ģeometriskajās figūrās un dabā tiek saskatīti tēli un objekti. Atbilstoši savai iecerei vai redzētajam atveido dažādus tēlus.

Laukums un kompozīcija

Bērna zīmējumi un gleznojumi tiek veikti uz dažādu formu papīra lapām un virsmām (asfalts, smiltis, zeme, tāfele, ledus, sniegs u.tt). Laukumi tiek aizpildīti ar dekoratīvām aplikācijām. Bērns griež un plēs no papīra dažādas formas un laukumu, līmē tos uz pamatnes, tādā veidā veidojot kopmozīciju (izvietojot elementus pa visu lapu, vidū, blakus citu citam, rindā u.tt). Savu darbību komentē. Savu kompozīciju mutiski raksturo, stāstot, par to, kas ir galvenais un kā ir izvietoti objekti (blakus, priekšā, kas atrodas vidū, kas - malā u.tml.)(Valsts izglītības satura centrs).

Secinājums:

Bērna vizuālās darbības pamats ir līnija un punkts. Pēc tam ir krāsa, forma un apveids, laukums un kompozīcija. Pirmsskolā bērni apgūst tādas mākslas veidus kā: grafika, glezniecība, kolāža un tēlniecība (veidojums).

3. EMPĪRISKAIS PĒTĪJUMS

3.1. Pētījuma metodoloģija

Lai rastu atbildi uz pētījuma jautājumu: *Kā vizuālajā mākslā pirmsskolā bagātināma 5 gadīgu bērnu valoda*, tad, pamatojoties uz teorētisko analīzi, tika veikts empīriskais pētījums, izmēģinājuma darbība, kur teorētiskās atziņas tika pārbaudītas praksē.

Empīriskā pētījuma mērķis: praktiski noskaidrot kā vizuālajā mākslā pirmsskolā bagātināma 5 gadīgu bērnu valoda.

Pētījuma plāns:

- Pamatojoties uz teorētisko analīzi izvirzīt kritērijus bērnu novērošanai;
- Veikt bērnu sākotnējo novērošanu un analīzi ;
- Izstrādāt plānu vizuālās mākslas nodarbībām un īstenot praksē;
- Veikt atkārtotu pedagoģisko novērojumu;
- Analizēt iegūtos rezultātus.

Pētījuma norises laiks – 3 mēneši.

Pētījumā piedalījās 10 bērni, kuriem ir 5 gadi.

Tā kā ar bērniem tiek strādāts ikdienā, tad ir iespējams vispārināti viņus raksturot. Bērnu vārdi ir mainīti:

Melānija

Melāniju varētu raksturot kā apbrīnojami gudru bērnu, jo viņa savos 5 gados mani pārsteidz ar savām zināšanām. Meitene ir ļoti zinātkāra un kā mazais sūklītis uzsūc visu jauno. Viņai interesē viss. Viņu interesē grāmatas un enciklopēdijas. Melānija jau lasa, un interesenti, ka viņa to dara ar acīm, klusībā pie sevis. Melānija ļoti labi zīmē, un viņai patīk stāstīt par saviem radošajiem zīmējumiem.

Gundega

Gundega ir ļoti mākslinieciska, teatrāla, ēteriska būtne. Viņa ir ļoti gudra meitene ar savu skatījumu uz dzīvi. Gundegai ir izcila atmiņa, viņa spēj dzirdēto stāstu, pasaku vai dzejoli atstāstīt no līdz. Kā jau mākslinieciska būtne viņa ar visu sirdi un dvēseli izjūt jebkuru māksliniecisko darbību.

Anna

Anna ir grupas līdere un viņai patīk, kad viss notiek pēc viņas prāta. Anna ir perfekcioniste un viņai ir grūti pieņemt, kad kaut kas neizdodas. Ar lielu atbildību izturas pret jebkuru darāmo darbu.

Maksims

Maksims ir ‘‘mazs cinītis, kas gāž lielu vezumu’’. Viņš ir ļoti maza auguma un ar ļoti smalku balsi. Viņam ir raksturīgi visus līdzskaņus izrunāt mīkstus. Maksimam ļoti patīk runāties, bet tas, ka viņš dažreiz netiek saprasts, liek viņam kautrēties. Bet gribu minēt, ka tieši ir ar Maksimu ir panākts ļoti liels progress, jo kad viņš atnāca pie manis uz grupu, viņš gandrīz vispār nerunāja, komunikācija notika ar rādīšanu uz priekšmetiem. Bet salīdzinoši neilgā laikā, veidojot sarunu un dialogu, viņš arvien vairāk un drošāk sāka runāt. Maksimam interesē grāmatas un enciklopēdijas, viņš ir ļoti zinātkārs zēns, kuram ir liela vēlme mācīties un uzzināt daudz ko jaunu.

Marks

Marks ir kompānijas dvēsele. Vienmēr smaidīgs, draudzīgs un izpalīdzīgs. Markam ir raksturīgi cīnīties par savu taisnību un viedokli. Marks ir viens no jaunākajiem bērniem grupā, un vienmēr ir liecies, ka viņš vienkārši ‘‘plūst’’ līdz pārejiem. Markam ir raksturīgs vārds ‘‘nemāku’’, vēl nav ne ieraudzījis, ne pamēģinājis, bet jau ir zaudējis visas cerības veikt darbiņu. Bet kad nāk palīgā skolotāja vai skolotāja palīgs, tad viss izdodas un ir lepns, ka ir paveicis savu darāmo.

Marta

Marta ir perfekcioniste, bet ir zināmas grūtības saskarties ar neizdošanos. Meitene ir ļoti emocionāla un mēdz sevī noslēgties un nerunāt par savu problēmu. Marta ļoti labi zīmē, zīmēšana viņai ir sava veida meditācija.

Raimonds

Raimonds ir labsirdīgs un ļoti centīgs. Jau šobrīd ir redzams, ka Raimondam būs mācīšanās grūtības. Viņš ļoti cenšas tomēr ļoti ātri nogurst. Zēnam ir arī zināmas grūtības ar informācijas uztveršanu, piemēram, uz jautājumu viņš var atbildēt ar to pašu jautājumu, līdzīga situācija ir arī ar uzdevuma noteikumu izskaidrošanu.

Katrīna

Katrīna ir gudra meitene ar lielu vēmi mācīties un uzzināt. Viņai ir laba uztvere, atmiņa un apbrīnojamas darba spējas. Katrīna ir enerģijas pilna meitene, un lai viņa ‘nejuktu prātā’, šī enerģija ir jāievirza pareizā gultnē. Katrīna ir dabas pētniece. Viņai ļoti patīk vērot un pētīt kukaiņus un augus. Darbošanās ar smalkām detaļām ir viņas stihija.

Nikola

Neskatoties uz to, ka Nikola nāk no krievu valodīgas ģimenes, meitene ļoti labi runā latviešu valodā. Meitene ir ļoti atbildīga pret ikvienu darāmo darbiņu. Nikolai ir raksturīga spītība, tas nozīmē, ka, ja viņa negribēs, viņa nedarīs. Nikola ir perfekcioniste, viņa izdarīs iespējams mazāk, bet izdarīs labi.

Sofija

Sofija ir mazs saules stars. Vienmēr smaidīga un draudzīga. Sofijai ir zems apmeklējums, jo viņa diezgan daudz slimo, bet tas nekādā ziņā nav ietekmējis viņas attīstību. Sofija ir radoša meitene, viņai patīk veidot kolāžas, griezt, kombinēt, līmēt. Viņai vienmēr ir gribējis visu darīt pašai (ģērbties, ķemmēties, novākt darba vietu u.tml).

Tika izvirzītas empīriskās metodes: *pedaģogiskais vērojums, situācijas analīze.*

- **Pedaģogiskais vērojums** – bērnu iepazīšana, novērošana dabiskos apstākļos Novērošanas laikā galvenokārt tiek izmantota tiešā novērošana, tas nozīmē, ka starp vērotāju un vērojamo ir tieša saikne, kad uzmanība tiek fokusēta uz dzīvo procesu, un izpēte tiek iegūta no pirmavota (Dzintere, 2014).
- **Situācijas analīze** – balstoties uz novērojumiem nodarbību gaitā, tiek veikti mērījumi izvirzītiem kritērijiem un to pazīmēm.

Lai iegūtu datus, vārdu krājuma paplašināšanai, tad, pamatojoties uz teorētisko analīzi, tika izvirzīti kritēriji /rādītāji un zema/augsta līmeņa pazīmes.

Pētījumam tika izvirzīti trīs kritēriji ar pazīmēm (sk. 7. Tabulu).

6. Tabula. Bērnu vērtēšanas kritēriji un pazīmes.

Kritērijs	Pazīmes	Līmeņi
Teikuma struktūra	Brīvi runā, dalās savā pārdzīvojumā par redzēto vai dzirdēto pilniem paplašinātiem teikumiem, kuri sastāv no 3-5 vārdiem.	Augsts - 3
	Atbild uz jautājumiem ar teikumu, kas satāv no 3-5 vārdiem.	Pietiekams - 2
	Uz jautājumiem atbild tikai ar pieaugušā pamudinājumu. Atbild ar 1 vai 2 vārdiem.	Zems - 1
Tēlainība	Lieto sinonīmus, aprakstošus vārdus un jēdzienus.	Augsts - 3
	Klausoties pieaugušā un citu bērnu runā, savā vārdu krājumā iekļauj sinonīmus, aprakstošus vārdus un jēdzienus.	Pietiekams - 2
	Neizmanto sinonīmus, aprakstošus vārdus un jēdzienus savā runā.	Zems - 1
Jēdzieniskums	Diferencē vārdus.	Augsts - 3
	Ar nelielu pieaugušā palīdzību nosac (diferencē) priekšmetu grupas.	Pietiekams - 2
	Tikai ar kopīgu palīdzību (atkārto cita teikto).	Zems - 1

Ja ir iegūti 9-8 punkti, tad prasmju līmenis ir augsts, ja ir iegūti 7-6 punkti, tad prasmju līmenis ir pietiekošs, bet ja iegūti 5-3 punkti, tad prasmju līmenis ir zems.

Tika organizētas 10 dažādas nodarbības vizuālajā mākslā, kurās tika diagnosticētas bērnu prasmes gan mākslinieciskajā darbībā, gan valodas izpaušmē veicot dažādos darbiņus.

Dati tiks ievākti pētījuma sākumā un pētījuma beigās.

3.2. Pētījuma norise

Tika organizētas 6 dažādas nodarbības ar mērķi diagnosticēt bērnu attīstības līmeņus izvirzītajos kritērijos. Nodarbības tika organizētas tā, lai bērnu prasmes būtu diagnosticējamas dažādos vizuālās mākslas veidos: glezniecība, grafika, kolāža un mākslas darba aplūkošana. Pirmā nodarbība bija gleznošana pēc parauga.

1.nodarbība.

Nodarbības tēma: "Tulpes"

Nodarbības mērķis: Veicināt bērnu stāstītprasmi par savu zīmējumu.

Nodarbības uzdevumi:

- Bērni raksturo ziedu krāsas un to dažādību (košs, spilgts, sulīgs u.tml);
- Bērni raksturo ziedu struktūru un faktūru, ziedlapu formu un lielumu (mīksts, maigs, samtainš, ieapaļas, ovālas, cakainas u.tml).
- Bērni zīmē ziedus vāzē, izmantojot gūša krāsas, dažāda lieluma otas,

Nodarbības gaita:

- Uz galda tiek nolikta vāze ar dažādu krāsu un izskata tulpēm. Bērni tās aplūko un izpēta vispirms pasmaržojot, tad pataustot – vispirms ziedlapiņas, tad putekšņlapas kātu, zieda kātu un lapas. Tiek noskaidrotas krāšņo ziedu krāsas – sarkanas, sarkanīgi oranžas, tumši sarkanas, tumši violetas, gaiši violetas, dzeltenas, gaiši dzeltenas u.c. Tiek noskaidrots ka ziedlapiņas pēc taustes ir maigas, mazlie samtainas, dažām ir cakainas maliņas, ka dažas ir pilnākas ar ziedlapiņām nekā citas, dažām tulpēm ziedlapiņas atgādina putnu spalvas u.tml.
- Bērni tiek aicināti atveidot skaistos ziedus vāzē savā mākslinieciskajā darbībā. Papīra lapa vispirms tiek noklāta ar ūdeni. To var darīt samitrinot otu ar ūdeni un tad ar to pārklājot visu lapu, vai arī samitrinot abas plaukstas un tad ar maigām roku kustībām samitrinot lapu. Pēc tam ar platu otu tiek klāts fons. Ja lapa ir ļoti slapja, tad ar salveti var savākt lieko ūdeni. Tad ar smalkāku otiņu tiek zīmēta vāze un ziedi tajā.
- Nobegumā zīmējumi tiek kopīgi aplūkoti, un katrs pastāsta par savu paveikto darbu, dalās ar emocijām un pārdzīvojumu veicot šo uzdevumu.

Bērnu novērošana:

Melānija: “*Paskat, cik man burvīgas tulpes!*”

Gundega: “*Manas tulpes ir tik košas un krāsainas!*”

Melānija: “*Man ļoti patīk tavs zīmējums, tas ir tik priecīgs!*”

Anna: “*Man tik ļoti patīk šis darbiņš!*”

Marks: “*Es šo zīmējumu gribēšu uzdāvināt savai mammai.*”

Bērnu emocijas un sajūsma veicot uzdevumu, ļāva spriest par viņu prasmēm, attieksmi un interesi darboties. Visi šie emocionālie pārdzīvojumi tiek pausti vārdos.

Vizuālās nodarbības laikā bērni tika novēroti. Novērojuma rezultāti tika fiksēti tabulā (sk. 8. Tabulu).

7. Tabula. 1. bērnu novērošanas rezultāti.

	Komplicētātkas teikuma struktūra	Tēlainā domāšana	Jēdzieniskā domāšana	Prasmju līmeņi
Melānija	3	3	3	9 A
Anna	2	2	2	6 P
Gundega	3	3	3	9 A
Raimonds	1	1	1	3 Z
Marks	1	1	1	3 Z
Katrīna	2	3	2	7 P
Nikola	2	2	2	6 P
Marta	3	3	3	9 A
Sofija	2	2	2	6 P
Maksims	2	2	2	6 P

3 – 5 punkti (Z) zems prasmju līmenis izvirzītajos kritērijos; 6 – 7 punkti (P) pietiekams prasmju līmenis izvirzītajos kritērijos, 8 – 9 punkti (A) augsts attīstības līmenis izvirzītajos kritērijos.

Tika iegūti pirmie pētījuma dati, lai noskaidrotu prasmju līmeņus pēc izvirzītajiem kritērijiem. Pēc pirmajiem iegūtajiem datiem var secināt, ka meitenēm - Melānijai, Gundegai un Martai ir augsts prasmju attīstības līmenis visos trijos izvirzītajos kritērijos.

Meitenes runā veidojot pilnus, paplašinātus teikumus, stāsta un dalās iespaidos par redzēto un dzirdēto, lieto sinonīmus savā ikdienas runā, kā arī spēj diferencēt vārdus priekšmetu grupās. Pētījumā tika noskaidrots, ka bērni vairāk vai mazāk runā pilniem paplašinātiem teikumiem, bet daļai bērnu ir jāattīsta tēlainā domāšana un jēdzieniskā domāšana.

Secinājumi:

- Bērni jāieinteresē radošai darbībai, piedāvājot dažādas tehnikas un metodes gleznošanai.
- Jāmudina bērnus mutiski paust emocijas un izjūtas par darbiņu ko veic, tādā veidā veicinot valodas attīstību.
- Rūpīgi jāpārdomā un jāizvēlas atbilstošas mācību metodes vizuālās mākslas nodarbībās valodas krājuma paplašināšanai.

2. nodarbība

Tēma: Mākslas pasaulē

Nodarbības mērķis: Iepazīstināt bērnus ar mākslinieku darbiem, veicināt paust sajūtas vārdos par redzētajiem darbiem.

Nodarbības uzdevumi:

- Bērni iepazīstas ar mākslinieku darbiem - Vilhems Purvītis "Pavasaris" un "Rudens", Elita Patmalniece "Princese" un glezna bez nosaukuma.
- Veicināt bērnus paust savas emocijas un izjūtas par redzētajām gleznām.
- Veicināt bērnu stāstītprasmi un fantazētspēju par redzētajiem mākslas darbiem.

Nodarbības gaita:

- Skolotāja uz interaktīvās tāfeles rāda 2 dažādu latviešu mākslinieku darbus., kuri ir izpildīti atšķirīgos veidos Kā pirmais mākslinieks un viņa darbi tiek rādīti Vilhelma Purvītīša gleznas "Pavasaris" un "Rudens".

1. attēls. V. Purvītis "Rudens"

2. Attēls. V. Purvītis "Pavasaris"

Sarunā par **1. gleznu** iesaistās Gundega, Marta un Melānija. Bērni stāsta par gleznā attēloto.

Gundega: "Upe, rudens, nokritušas lapas..."

Marta: "Man šķiet, ka ta ir mežš rudenī."

Melānija: "Jā, tas ir mežš rudenī. Kokiem ir nokrāsojušās lapas un tās jau krīt."

Marta: "Ir redzami dažādi koki – bērzi, kļava un ozols."

Gundega: "Krāsainās lapas peld upē..."

Skolotāja jautā par gleznā redzamajām krāsām.

Gundega: "Lapas kokiem ir sarkanīgas un oranžas, dzeltenīgas."

Marta: "Zāle ir tāda dzeltenīgi oranža vai dzeltenīgi brūna."

Bērniem glezna likās ļoti skaista, mākslinieka darbas tika augstu novērtēts.

Sarunā par **2. gleznu** iesaistījās Melānija un Marta. Abas meitenes vienbalsīgi teica, ka gleznā ir attēlots pavasaris.

Melānija: "Te ir Pavasaris, jo visi koki ir uziedzējuši no pumpuriem baltos un rozīgos ziedos."

Marta deva gleznai nosaukumu "Puķu lauks". Meitenes pamanīja, ka mākslinieks gleznojot šo darbu ir izmantojis daudz krāsainas līnijas un daudz mazus krāsu punktiņus, lai izveidotu attēlu. Meitenes raugoties uz gleznu tajā pamanīja puķu dobes, pļavas/ziedu laukus, uziedzējušus kokus un lauku mājas. Tiek secināts, ka abas šī mākslinieka gleznas ir dabas ainava.

- Tālāk bērni tiek iepazīstināti ar Elitas Patmalnieces darbiem. Pirmais mākslas darbs ir "Princese", savukārt otrajam darbam ziemā nosaukums netika minēts. Aplūkojot Elitas Patmalnieces darbus bērniem pārņēma sajūsma, jo tie bija ļoti koši. Skatoties uz gleznu "Princese" ikvienai meitenei bija ko teikt:

Gundega: *“Ooo, cik skaista!”*

Marta: *“Gleznas nosaukums varētu būt ‘Skaistā meitene’”*

Melānija: *“Es teiktu, ka tā ir ‘Puķu meitene.’”*

Katrīna: *“Es domāju, ka viņa ir ‘Meža karaliene’.*

Anna: *“Izskatās ļoti skaista, kolosāla.”*

Mlānija: *“Ļoti patīk sirsniņas visapkārt un krāšņās puķes matos.”*

Gundega: *“Viņai sirsniņas ir arī acīs, viņa varbūt ir iemīlējusies...”*

Dārta: *“Viņa varētu būt līgava, jo izkatās, ka viņai ir plīvurs no sirsniņām.”*

Meitenes novērtēja arī attēlotās princeses skaisto un spilgto *make up*. Meitenēm ļoti patika šī glezna, un viņas teica, ka gribētu iekāpt iekšā un pajautāt princesei kā viņu sauc, un kur viņa dabūja tik sakaistus auskarus.

3. attēls. E. Patmalniece *“Princese”*

4. attēls . E. Patmalniece

Aplūkojot 4. Attēlu bērni deva tam nosaukumu *“Krāšņā pasaule”*. Melānija teica, ka gribētu iekāpt gleznā un pasmaržot krāsainās puķes un paskatīties, kas ir iekšā violetajā krūzē.

Melānija: *“Mājiņā varētu dzīvot vienradzis, jo vienradžiem patīk krāsainas mājiņas.”*

Savukārt Martai šķita, ka vienradzim šī mājiņa liktos pārāk krāsaina.”

Gundega: *“Varbūt krūzē ir kakao un tas varētu būt baseins vienradžiem. Tas gan būtu pasakaini.”*

Katrīna: *“Man patīktu dzīvot tādā krāainā pasaulē, pilnā ar krāsainām puķēm, krāsainiem kokiem, krāsainās mājās.”*

Secinājums:

Bērni ar lielu aizrautību un emocionalitāti izsaka savas emocijas un izjūtas par Elitas Patmalnieces darbiem. Tie ir ļoti spilgi, koši, krāsaini un dzīvi. Raugoties uz tiem, bērniem gribas domāt un runāt par to, kas tur ir un varētu būt.

3.nodarbība:

Nodarbības temats: Rotaļīgās krāsu bumbiņas

Nodarbības mērķis:

- Veicināt bērnu radošo domāšanu.
- Vēicināt bērnu domāšanu ieraudzīt.

Nodarbības gaita:

- Skolotāja pastāsta, ka šīs nodarbības laikā ikkatrs varēs sajūties kā īsts mākslinieks, radot kaut ko īpašu un neatkārtojamu. Lai radītu šo mākslas darbu būs nepieciešamas nelielas stikla bumbiņas, krāsa, krāsu palete, paplāte ar nedaudz paaugstinātām malām un papīrs (jebkuras krāsas), flomasteri vai pasteļkrītiņi.
- Papīra lapa tiek ielikta paplātē (laid ā neslīdētu, tā tiek nofiksēta ar ūdens palīdzību). Stikla bumbiņas tiek izmercētas krāsā un pa vienai tiek ripinātas pari lapai, ar rokām kustinot paplāti. Pirmie iegūtie rezultāti ir ļoti interesanti, dažādi un neatkārtojami.
- Kad darbiņi ir apžuvuši, tie tiek papildināti ar krāsu laukumiem, dažādām elementiem un detaļām. Nobeigumā bērni stāsta par saviem radītajiem mākslas darbiem (sk. 1. Pielikumu).
Melānija: *“Manā zīmējumā redzams, kā satiekas sienāzis ar maijvaboli.”*
Maksims: *“Bet man iznāca dinozauru pasaule ar ļoti daudz un dažādiem dinozauriem.”*
Marta: *“Es neko neieraudzīju, gribēju vienkārši izkrāsot dažādās krāsās.”*

Secinājums:

Bērni ar lielu aizrautību ļaujas radošiem, abstraktiem darbiem, un tas viņiem dod papildus stimulu fantazēšanai gan mākslinieciskajā darbībā, gan gala rezultāta ieraudzīšanā un stāstīšanā par savu radīto darbiņu.

4. Nodarbība.

Nodarbības temats: Skudru dzīve

Nodarbības mērķis: Iepazīstināt bērnus ar neierastiem risinājumiem tekstūras un faktūras piešķiršanai aplicēšanā un kolāžas veidošanā.

Nodarbības gaita:

- Skolotāja stāsta, ka skudras ir ļoti čakli un strādīgi kukaiņi, kuri ļoti atbildīgi izturas pret savu darāmo darbiņu. Skudras ikdienu dodas savās darba gaitās, un katrai skudrai ir zināms savs ejamais ceļš.
 - Skolotāja piedāvā bērniem izveidot kolāžu par skudru ceļu. Pastāsta kādi materiāli būs nepieciešami: Plānais zīmēšanas papīrs, gaiši brūns vai pelēks A4 formāta kartons, pastelkrītiņi un lime.
 - Pirmais, kas jāizdara ir jāsaburza zīmēšanas papīra lapa kamolā. Pēc tam saburzītā lapa ir jāiztaiso. Skolotāja paskaidro bērniem, ka saburzītā lapa būs zeme. Skolotāja pajautā bērniem: *“Kāda ir zeme?”*
Marks: *“Zeme ir netīra.”*
Raimonds: *“Zeme ir melna.”*
Gundega: *“Zeme ir tāda melna un brūngana ar pelēku.”*
Skolotāja: *“Kāda zeme ir pēc tausteš?”*
Melānija: *“Zeme ir nu tāda raupja.”*
Maksims: *“Zeme ir tāda ar maziem gabaliņie.”*
 - Tālāk bērnu uzdevums ir izkrāsot saburzīto papīra lapu zemes krāsā ar pastelkrītiņiem krāsojot ar krītiņa sānu malu.
 - Bērni aizrautīgi krāso savas saburzītās lapas. Pēc tam kopīgi tiek novērtēts iegūtais rezultāts. Ir iegūts interesantas faktūras papīrs. Izveidotā papīra lapa ir jāsaplēš lielākos un mazākos neregulāros gabalos un jāuzlīmē un krāsainā kartona izklaidus pa visu lapu atstājot atstarpes, kas būs kā zemes pleķi skudru ceļa kolāžā. Atstarpēs bērni zīmē skudra, kuras pārvietojas pa skudru ceļu dodoties savās darba gaitās. Kāds savu darbiņu papildina ar zāles stiebriem, kāds izvēlas piezīmēt ziedus. (Sk. 2. Pielikumu).
 - Dotais uzdevums izdevās visiem bērniem. Grupas bērni ir lieli dabas pētnieki, tāpēc viss kas ir saistīts ar dabu bērniem rada lielu interesi.
- Secinājums:** Bērniem ir jāpaplašina redzesloks, mācot kā resursus izmantot citādos veidos, iegūstot interesantus faktūras un radošos rezultātus.

5.nodarbība.

Nodarbības tēma: Diega māksla

Nodarbības mērķis: Veicināt bērnu izpratni par māksla veidošanos dažādos mākslinieciskajos paņēmienos.

Nodarbības gaita:

- Skolotāja pastāsta, ka šodien notiks interesanta mākslas radīšanas nodarbība – notiks zīmējuma veidošana iz mantojot diegu, kas sagriezts gabalos un krāsa, kurā diens tiks izmērcēts. Vēl būs nepieciešama stingra papīra lapa.
- Bērni liek diegus pa vienam gabalam krāsā un ar otiņu kārtīgi izsmērē krāsā. Bērniem veicamais darbs asociējās ar spaghetti makaroniem mērcē. Kad diegs kārtīgi nokrāsojies, bērni liek to uz papīra veidojot zīmējumu vai arī dažāda veida līnijas. Katrs savā darbā izmanto trīs diegu pavedienus. Kad tas ir paveikts, darbiņi tiek noliktu pažūt, lai digi pielīp pie papīra lapas.
- Vēlāk darbs tiek papildināts ar krāsainiem laukumiem, vai arī tiek piezīmētas detaļas (Sk. 3. Pielikumu).

Marta: *“Paskaties, man iznāca valis!”*

Melānija: *“Bet man ir zaļa pļava, kurā dzīvo daudz un dažādi kukaiņi.”*

Maksims: *“Man sanāsa ūdens dzīvnieki.”*

Gundega: *“Es uzzīmēju dīķi, kurā dzīvo zivtiņas, un apkārt dīķim aug skaisti ziedi, un lidinās taureņi.”*

Raimonds: *“Man iznāca kaut kāds kukainis.”*

Secinājums: Konkrētais uzdevums bērniem sniedza iespēju radīt sākumā pat nezinot, kas vispār tas varētu būt. Abstraktā māksla tikai sākotnēji šķiet kaut kas vienkāršs. Bet īstenībā tā paver iespējas saredzēt kaut ko savu, kaut ko, ko spēj ieraudzīt tikai tu pats, pastāstot par to citiem.

6. nodarbība.

Nodarbības temats: Burvju šķīvīši.

Nodarbības mērķis: Rosināt mērnu iztēli un radošumu mākslinieciskajā darbībā.

Nodarbības gaita:

- Skolotāja pajautā bērniem: *“Vai Jums patīk burvestības?”* Bērni vienbalsīgi atbild ar ‘*Jā*’. Skolotāja pastāsta, ka bērniem pašiem šodienas nodarbībā būs iespēja radīt savu burvju šķīvīti.

- Skolotāja izstāsta ka uzdevuma veikšanai būs nepieciešams: papīra šķīvītis, krāsainie pastelkrītiņi, tumšas krāsas guaša krāsa un ota. Bērni sagatavo visu nepieciešamo darba uzsākšanai.
- Skolotāja izskaidro veicamā uzdevuma norisi – vispirms papīra šķīvītis ir jāizkrāso ar pastelkrītiņiem dāzādās krāsās. Tie var būt krāssu laukumi, dažādu krāsu riņķi vai arī dažāda veida līnijas. Ir tikai jāievēro, ka nedrīkst palikt balti tukšumi – šķīvītis ir jābūt nokrāsotam pilnīgi visam.
- Pēc tam pāri visam ar otu tiek uzklāta tumša krāsa. Bērni sašutuši saka: ‘‘ Bet tagad pazudīs mūsu skaistās, košās krāsas!’’ Skolotāja paskaidro, ka tieši šajā brīdī sāksies īsta burvestība. Katram bērnam tiek iedots koka iesmiņš. Skolotāja parāda uz sava piemēra, kā zīmējot ar koka iesmiņu apakša parādās krāsas, kuras šķietami bija pazudušas. Bērni sāk zīmēt ko nu kurais, kāds zīmē rakstu riņķus vai līnijas, vēl kāds ziedus, bet cits vienkārši švīkā ar kociņu pa papīra šķīvīti (Sk. 4. pielikumu).

Anna: ‘‘Tas ir tik interesanti un sanāk tik skaists darbiņš!’’

Katrīna lēnām un uzmanīgi zīmē ar aizrautību vērojot iznākumu ‘‘Man ļoti patīk šis darbiņš!’’

Gundega: ‘‘Tā ir īsta burvestība!’’

Melānija: ‘‘Paskaties, cik man skaisti sanāk!’’

Marks: ‘‘Tas ir ļoti interesanti!’’

Secinājums: Analizējot sešas praktiskās nodarbības, var secināt, ka tieši caur vizuālo mākslu bērni izpaužas visvairāk. Bieži vien uzzīmētā vai izveidotā pasaka vairāk nekā simtiem vārdu, vizuālā māksla ir valodas izteiksmes līdzeklis, ar kuras palīdzību bērns pauž savu attieksmi par redzēto un dzirdēto.

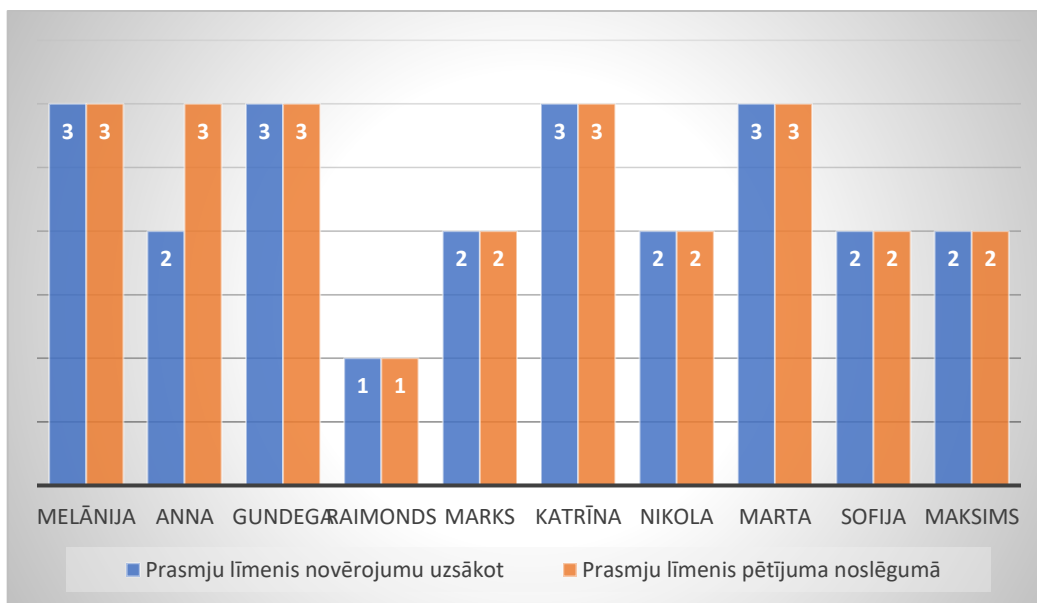
3.3. Pētījuma rezultāti un to analīze

Noslēdzoties pēdējai nodarbībai tika fiksēti novērojumu rezultāti tabulā. Tabulā tiek atspoguļoti rezultāti pētījuma sākumā un pētījuma beigās.

8. Tabula. Kritēriju mērījumi pētījuma sākumā un beigās apkopojums.

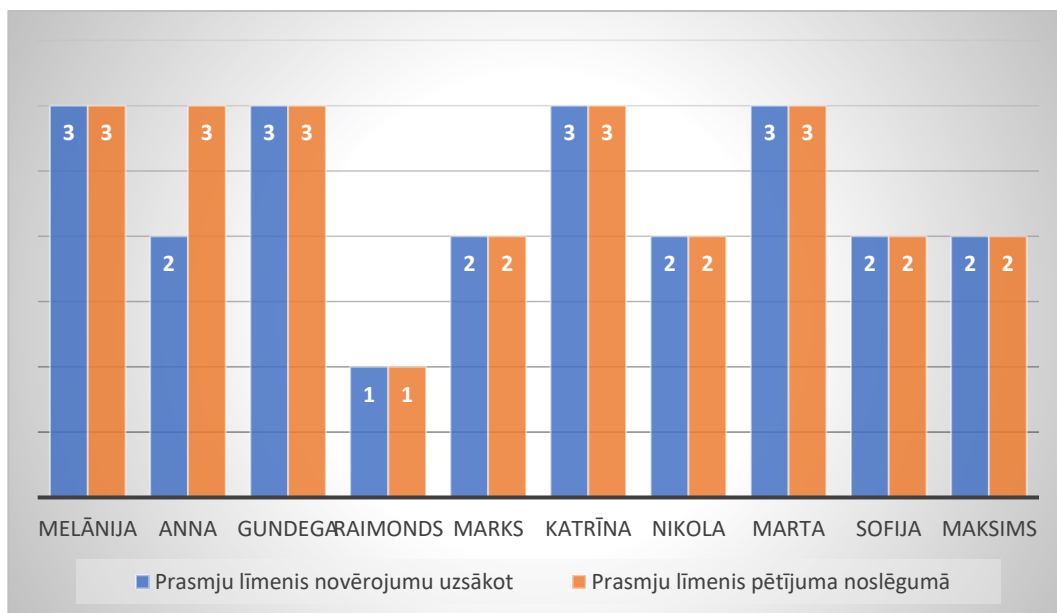
	Komplicētākas teikuma struktūras		Tēlainā domāšana		Jēdzieniskā domāšana		Prasmju līmenis	
	Sākumā	Beigās	Sākumā	Beigās	Sākumā	Beigās	Sākumā	Beigās
Melānija	3	3	3	3	3	3	9 A	9 A
Anna	2	2	2	3	2	3	6 P	8 A
Gundega	3	3	3	3	3	3	9 A	9 A
Raimonds	1	2	1	1	1	2	3 Z	5 Z
Marks	2	2	2	2	2	2	6 P	6 P
Katrīna	2	2	3	3	2	3	7 P	8 A
Nikola	2	2	2	2	2	2	6 P	6 P
Marta	3	3	3	3	3	3	9 A	9 A
Sofija	2	2	2	2	2	2	6 P	6 P
Maksims	2	2	2	2	2	2	6 P	6 P

Tabulā un diagrammā var novērot dinamiku kā ir augušas bērnu prasmes kritērijā – teikuma struktūra. Tā kā jau sākotnējais rezultāts bija pozitīvs, tad kopumā nav notikušas straujas svārstības. Tomēr gribu minēt, ka bērniem, kuriem sākotnēji tika konstatēts zems vai pietiekams prasmju līmenis izvirzītajā kritērijā, ir vērojams uzlabojums dažās pozīcijās (sk. 5. Attēlu).

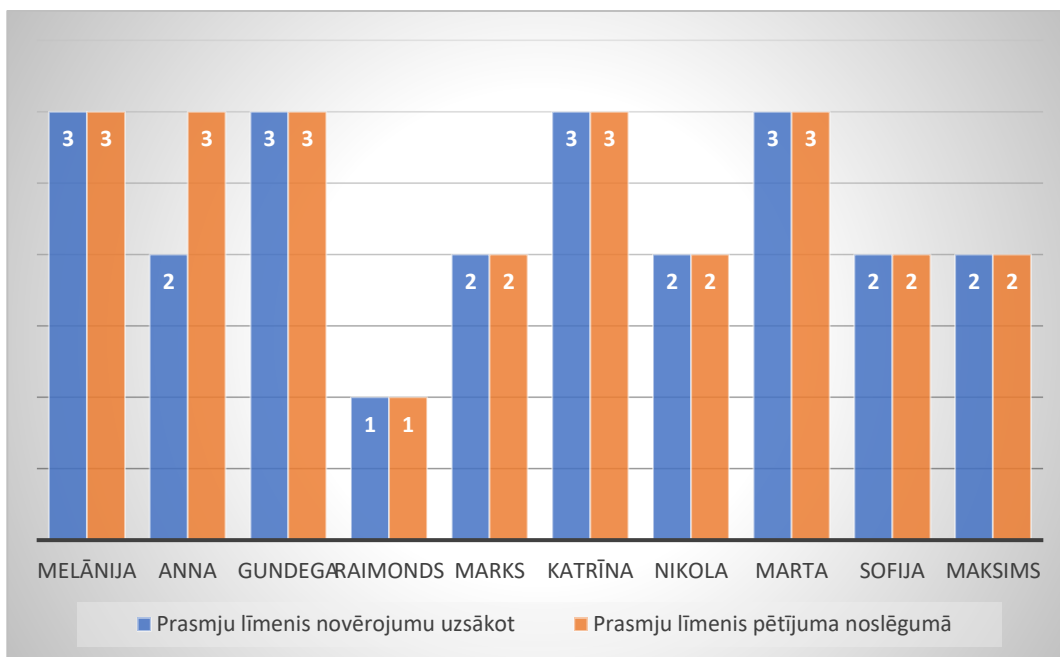
5. attēls. Kritērija "Teikuma struktūra" salīdzinājums pētījuma sākumā un noslēgumā.

Pētījuma laiks bija samērā īss, bet tā kā ar šīs grupas bērniem tiek strādāts ikdienā, un šogad jau būs noslēdzies trešais gads, tad jāpiebilst, ka šos bērnus esmu ļoti labi iepazīsusi. Kā pirmais kritērijs pedagoģiskajā novērojumā tika izvirzīts "teikuma struktūru lietojums". Pazīmes, kas liecina par izvirzītā kritērija apgūšanu ir paplašinātu teikumu lietojums, tas nozīmē, ka bērns runā teikumos, kas sastāv vismaz no 3 – 5 vārdiem. Vērtējot kopumā grupas bērnus, valoda un runa ir labi attīstīta. Diagrammā var novērot, ka ir 3 meitenes, kurām ir ļoti labi attīstīta valoda un runa, tas nozīmē, ka meitenes ne tikai runā teikumos bet viņām ir novērojams bagāts vārdu krājums, kas izpaužas ne tikai ikdienas nodarbībās bet arī ikdienas sarunās (pat savstarpējās). Ir 6 bērni, kuriem ir pietiekami attīstīta valoda un runa, un ir viens zēns, ar kuru tiek strādāts papildus. Raimondam ir grūtības ar informācijas uztveršanu, tomēr gribu minēt, ka Raimonds ir ļoti centīgs un iet pretī savam rezultātam. Vēl gadu atpakaļ Raimonds nespēja atbildēt uz jautājumu, jo viņš to neuztvēra, piemēram, uz jautājumu viņš atbildēja ar to pašu jautājumu, līdzīga situācija bija arī ar uzdevuma noteikumu uztveršanu. Šobrīd situācija ir uzlabojusies un sasniegts ievērojams rezultāts.

6. Attēls. Kritērija "Tēlainība" salīdzinājums pētījuma sākumā un noslēgumā.
7.

Kā nākamais kritērijs tika izvirzīts "tēlainība" ar pazīmēm, ka bērns mutiski stāsta par savu vizuālo darbību, redzētu, dzirdētu vai piedzīvotu situāciju lieto sinonīmus, aprakstošus vārdus un jēdzienus. Kvalifikācijas darba tēma tika izvēlēta ar uzsvāri par valodas lietojumu, jo man kā pedagogam ir būtiski, lai arī nākotnē nezustu latviešu valodas daiļrunīgais skanējums, lai bērni prastu runāt un izprast sinonīmus, saprastu metaforas un epitetus. Uzskatu, ka pieaugušie, kas veido bērna ikdienu (mājās, bērnudārzā) ir vistiešākie valodas veidotāji, jo bērni kopā pieaugušos pat neapzinoties to. Diagrammā atspoguļotie rezultāti parāda, ka novērotajiem bērniem tēlainā domāšana ir pietiekami apgūta.

8. Attēls. Kritērija “Jēdzieniskums” salīdzinājums pētījuma sākumā un noslēgumā.

Trešais izvirzītais kritērijs bija “jēdzieniskums”. Šis kritērijs tika diagnosticēts ar pazīmī, ka vārdi un vārdu kopumi tiek diferencēti pēc pazīmēm. Mācot bērniem ir svarīgi saprast, ka pieaugušais ir bērna piemērs un paraugs, kā pieaugušais iemācīs, tā bērns runās. Tāpēc ir svarīgi ar bērniem veidot ikdienišķas sarunas par ikdienišķām darbībām, par dabā novērotām parādībām un notikumiem, par veiktu darbiņu. Pieaugušā uzdevums ir veidot bērnu izpratni par dažādiem vārdiem, lai bērnam veidotos plašs vārdu krājums un izpratne par vārdiem, ko tie nozīmē. Piemēram, puķes, kukaiņi, putni, augļi, dārzeņi, sēnes, ogas u.t.t. Tas pats attiecināms arī uz īpašības vārdiem, darbības vārdiem. Diagrammā var redzēt, ka izvirzītais kritērijs ir apgūts pietiekami un apgūts pilnībā.

Analizējot visus trīs izvirzītos kritērijus kopumā, varu secināt, ka iegūtais rezultāts ir labs, un ir gandarījuma sajūta par bērnu saniegtajiem rezultātiem pētījuma ietvaros.

Secinājumi

1. Izpratne par valodu un tās lietošana ir cilvēkam raksturīgākā iezīme. Valoda tiek izmatota lai pašizpaustos ne tikai vārdos, bet arī sajūtās un emocijās.
2. Valoda ir spēks, kas attīsta intelektu, audzina jūtas un gribu, tā ir arī saikne starp cilvēku un sabiedrību.
3. Svarīgu lomu bērna valodas attīstībā spēlē pieaugušais. Pieaugušais ir valodas piemērs un paraugs, kuru bērns uztver un mācās. Tāpēc ir svarīga vārdu diferencēšana, pareiza jautājumu uzdošana, tēlainās izteiksmes līdzekļu lietošana un vienkāršas, ikdienišķas sarunas, dialoga veidošana.
4. 5 gadu vecumā jau ir apgūta gramatika un savas valodas skaņu sistēma.
5. 5 gadu vecumā strauji pieaug vārdu krājums, iztēle kļūst arvien bagātīgāka un domu lidojums arvien plašāks. Bērna interese visu izzināt ir nebeidzama.
6. Piecgadnieki pastiprināti vēro pieaugušos, kuri atrodas viņu vidē. Tiek pievērsta uzmanība pieaugušo savstarpējām attiecībām, kas pēc tam bieži tiek atspoguļotas lomu rotaļās.
7. Pēc pedagogu un psihologu atziņām var secināt, ka veiksmīgas mācīšanās pamatā ir apmierinātas bērna emocionālās, fiziskās, intelektuālās, psihiskās un sociālās vajadzības.
8. Vizuālā māksla ir līdzeklis, ar kuras palīdzību tiek atbrīvotas emocijas un iztēle. Ar vizuālās mākslas palīdzību bērns iemācās redzēt, pētīt, vērot un saskaņot. Bērns darbojoties iepazīst sevi, un ar laiku atklājas arī citiem. Pedagoga mākslinieciskā darbība ir lielisks paraugs un stimulē bērna pašizpausmi. Pedagoģs var sekmēt bērna vispusīgu attīstību tikai tad, ja pats ir radošs, un vizuālajā darbībā izmanto dažādus paņēmienus.
9. Bērna vizuālās darbības pamats ir līnija un punkts. Pēc tam ir krāsa, forma un apveids, laukums un kompozīcija. Pirmsskolā bērni apgūst tādus mākslas veidus kā: grafika, glezniecība, kolāža un tēlniecība (veidojums).

IZMANTOTĀ LITERATŪRA

1. *Attīstības psiholoģija*, S. Sebre, A. Miltuze, Zvaigzne ABC, 2022
2. *Bērna radošā pašizpaušme vizuālajā mākslā pirmsskolā*, D. Kalēja-Gasparoviča, Latvijas Universitāte, 2020
3. *Bērnu valoda Latvijā 21. Gadsimtā 3. Daļa*, A. Vulāne, D. Markuss, Zinātne, 2017
4. *Bērns runāt mācās ģimenē*, A. Irbe, S. Lindenberga, RAKA, 2024
5. *Bērns runā kultūras pasaulē*, Dace Markuss, Rasa ABC, 2007
6. *Bērna sasniegumu veicināšana pirmsskolā*, A. Špona, J. Jermolajeva, I. Stangaine, G. Siliņa – Jasjukeviča, A. Tauriņa, D. Medne, A. Lūduma, A. Randoha, D. Augstkalne, D. Vigule, RAKA, 2015
7. *Bērna komunikatīvās kompetences attīstība*, D. Dzintere, I. Stangaine, D. Augstkalne, RAKA, 2014
8. *Bērna attīstība*, Igors Puškarevs, Ausma Golubeva, Lielvārds, 1999
9. *Bērna vizuālā darbība*, Valentīna Hibnere, Lilija Grasmane, RAKA, 2000
10. *Bērna vizuālā darbība*, 2. Daļa, V. Hibnere, L. Grasmane, RAKA, 2000
11. *Domā kā Leonardo Da Vinči*, Maikls Dž. Gelbs, Jumava, 2006
12. *Детский рисунок. Что означают цвета в детских рисунках?* Ганина, Н. Москва: АСТ, 2014
13. *Integrētās mācības pamatizglītībā*, I. Briksa, G. Siliņa-Jasjukeviča, Latvijas Universitāte, 2020
14. *Jēgpilns mācību process vizuālajā mākslā*, I. Briksa, D. Kalēja-Gasparoviča, Latvijas Universitāte, 2020
15. *Ko domā mans bērns?* Tanita Kerija, Zvaigzne ABC, 2020
16. *Krāsas un skaņas sintēze kā metode*, Aija Druvaskalne-Urdze, RAKA, 2004
17. [Language | Definition, Types, Characteristics, Development, & Facts | Britannica](#)
18. *Nurturing Creativity in the Classroom. New York.: Camdridge University Press*, Begheto, R., Kaufman, J., 2010
19. *Neuroscience of Creativity. Cambridge, MA : MIT Press*, Vartanian, O., Bristol, A. S., Kaufman, J. C., 2013
20. *Montesori pedagogija*, Helēne Helminga, Jumava, 2006

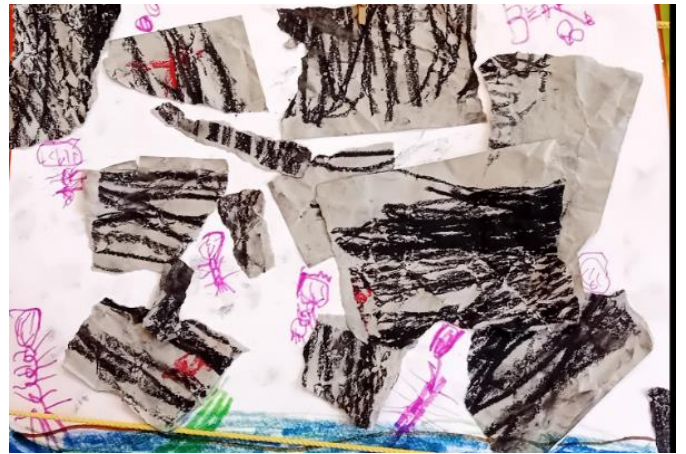
21. *Pirmsskolēna vizuālo spēju pilnveide tēlotājdarbībā*, Antra Randoha, Rīga, 2015.
22. *Rotaļas ar krāsām*, Jolanta Zāle, RAKA, 2008
23. *Rotaļa - bērna dzīvesveids*, Daina Dzintere, Inga Stangaine, RAKA, 2005
24. *Research Methods in Early Childhood*. SAGE, P. Mukherji, D. Albon, 2010
25. *Skolēna runas attīstības vērtēšana*, Sarmīte Tūbele, 2002, RAKA
26. **Skola 2030 Kulturas izpratne un pašizpaušme mākslā**,
<https://mape.gov.lv/catalog/materials/C2AE4E6C-06A7-4FD8-BF34-07B7B5592DAF/view>
27. *Skolotājs mani iedvesmo jaunradei*, Š.Amonašvilli, Latvijas humanitārās pedagoģijas asociācija, Starptautiskā Rērika centra Rīga Latvijas nodaļa, 2011
28. *Viss sākas ar rotaļu*, Baiba Brice, RaKa, 2013
29. *Vizuālā māksla pirmsskolā*, Biruta Frīdenberga, RaKa, 2003
30. *Valdorfa Pedagoģija*, Franss Karlgrēns, Jumava, 2008
31. **Valsts izglītības satura centrs** (visc.gov.lv)

Pielikumi

1. Pielikums "Rotaļīgās krāsu bumbiņas"

2. Pielikums "Skudru dzīve"

3. pielikums "Diegu māksla"

4. Pielikums. "Burvju šķīvīši"

5. Pielikums

GALVOJUMS

Es, Baiba Dafeča

apliecinu, ka darbs izstrādāts atbilstoši zinātniskās ētikas principiem.

Darbā izmantotā literatūra u. c. avoti norādīti literatūras u. c. avotu sarakstā.

Dažāda veida informācijai (atziņām, citātiem, attēliem, tabulām u. c.), kas iegūta no minētajiem avotiem, pētnieciskajā darbā un tā pielikumos norādītas atsauces.

Darba autors

Baiba Dafeča

(vārds, uzvārds)

(paraksts)

Datums: 20.05.2024